

RESSENYES

MÈLICH, Joan-Carles (2014)
Lógica de la crueldad
 Barcelona: Herder, 262 p.
 ISBN 978-84-254-3256-9

Joan-Carles Mèlich (Barcelona, 1961), professor de Filosofia de l'Educació a la Universitat Autònoma de Barcelona, explora, en el seu darrer llibre, titulat *Lógica de la crueldad* (2014), quelcom que està esdevenint una empresa filosòfica cada vegada més freqüent en la nostra època: quins són els mecanismes d'inclusió i d'exclusió que estableixen qui serà *digne* d'ésser titllat d'*humà*, amb les prerrogatives, els drets i els deures que aquesta categoria comporta, i qui en quedarà exclòs per tal que el concepte tingui validesa universal. En el seu cas, emperò, duu a terme una especificitat extra: desemmascarar els processos de crueltat que s'amaguen rere la moral. Per tal de donar veu al text del qual m'ocupo en aquestes breus pàgines, deixem que les seves pròpies paraules clarifiquin de què es tracta aquesta investigació suara esmentada:

Por eso la tesis de este ensayo podría enunciarse diciendo que *en toda lógica moral se oculta un principio de crueldad*: el principio —«lo uno»— otorga «totalidad» de significado al nombre propio —«lo único»— o, dicho de otro modo,

fuera de «lo uno» no hay significado posible para «lo único». (Mèlich, 2014: 31)

És a dir, tal com el propi autor clarifica, del que es tracta en aquest llibre no és de fer una anàlisi dels continguts presents en els preceptes morals, sinó de quina és la lògica que posa en marxa, sustenta i articula l'aparell moral i, segons la tesi de l'autor, la crueltat que l'acompanya, atès el seu funcionament normatiu, epistemològic i, sobretot —com que és un dels aspectes cabdals d'aquest assaig—, ontològic. Així doncs, l'obra més recent de Joan-Carles Mèlich s'inscriu, salvant les distàncies, en una tradició encetada per Friedrich Nietzsche, consolidada per part de l'Escola de Frankfurt —sobretot per part de dos dels seus representants més brillants: Theodor W. L. Adorno i Max Horkheimer— i que, avui en dia, continua una de les pensadores contemporànies més influents dels darrers anys, la nord-americana Judith Butler. En tots els autors, s'hi constata un esforç genealògic —en Nietzsche, per descomptat— per tal de palesar com treballa la lògica binària pròpia de la metafísica i dels seus mecanismes

d'inclusió i exclusió, així com les conseqüències epistemològiques, ètiques, polítiques i ontològiques que tenen.

Aclarit aquest parentiu que el lector pot constatar amb facilitat si està relativament avesat a aquesta tradició de pensament, Mèlich afirma que el motiu pel qual la moral —entenent per tal la moral que s'inicia en la modernitat, el màxim exponent de la qual és Immanuel Kant i la seva cèlebre formulació de l'imperatiu categòric— és *cruel* es deu al fet que obliga el singular a endinsar-se en tot un esquelet abstracte i de caire universal per tal de ser instituït com a membre moral o —heus aquí l'altra cara de la moneda— ésser repudiat com a indigne i abjecte, amb la qual cosa s'evidencia encara més la crueltat pròpia de la lògica moral. Ara bé, quina és la diferència entre violència i crueltat que Mèlich estableix com un dels pilars del seu discurs? Escoltem de nou les paraules i que flueixin lliurement (en la mesura, és clar, del que sigui possible):

La violencia no es lo mismo que la crueldad, la violencia no tiene que ejercerse según una lógica de la crueldad porque —y ésta es la diferencia fundamental— *la violencia se comete siempre sobre un singular en cuanto singular, mientras que la crueldad tiene lugar sobre un singular, pero porque pertenece a un universal, a una categoría, a un sistema.* (Mèlich, 2014: 31)

Aquesta diferència —la qual, emperò, no acaba de convèncer, atès que és força discutible poder sostenir que hi hagi violència que no sigui cruel i que hi hagi crueltat que no sigui violenta, tenint en compte que en tots dos casos seria aplicable la definició que en dóna Mèlich, ja que són in comptables les formes de violència que s'exerceixen sobre cossos pel fet d'ésser encapsulats dins d'universals despersonalitzadors i abstractes (pensem en la violència masclista, l'homofòbia, la transfòbia, el racisme i la resta de pràctiques execrables que ens envolten)— és fonamental per a l'autor. No

es cansarà de repetir que la lògica de la crueltat inscrita en la moral és un llegat que s'hereta en tant que gramàtica signfica, normativa i, especialment, ontològica en la qual emergeixen els subjectes, i que és, alhora, normalitzadora. Per tal d'il·lustrar-la, fa un llarg recorregut sobre figures ja clàssiques en els diàlegs contemporanis entorn de la desconstrucció de la metafísica —convertida, potser de manera força simplista per molts contemporanis, en un monòlit que és més un home de palla que no pas l'en-si del qual es parla—, enemiga de tota diferència i creadora d'una identitat forçosa, violenta i cruel. En aquest sentit, analitza la culpa —passant pel cinema de Haneke, la literatura de Dostoievski, la mala consciència nietzschiana i el malestar i el superjò freudians—; com s'esdevé la crueltat —endinsant-se en l'educació *moral* del Diví Marquès—; el pes de la normativitat —qui és digne d'ésser plorat i considerat com a persona? (tema butlerià per antonomàsia), què comporta esdevenir un subjecte normal?—; les restriccions que comporta el concepte de «persona»; la fredor i estultícia de la llei, juntament amb la seva abstracció que pretén imposar-se per la raó i altres llocs comuns a bastament coneguts.

Probablement el més interessant d'aquest (potser excessivament llarg) periple és destacar la creació de món que comporta el pes ontològic de la moral —i la seva lògica cruel—, pel fet que és un aspecte que permet fer visible que aquesta càrrega constitutiva d'ésser es materialitza en els cossos que habitem i que neixen en marcs d'intel·ligibilitat determinats i concrets que hem d'ésser capaços de reproduir per tal que siguin morals i *dignes de respecte*.

Algunes persones es deuen demanar on queda l'ètica aquí si la moral es presenta com un codi tancat sobre com es pot procedir de manera establuda i programàtica per tal de ser capaços de viure la nostra realitat quotidiana. La

resposta que dona Mèlich és estimulant, malgrat que, en comparació amb l'extensió dedicada als dispositius cruels de la lògica moral, no queda del tot dibuixada. L'ètica, atenent sempre l'exposició de l'autor, emergeix com a curtcircuit marginal —en el sentit de situar-se en els marges i no de residual— del dispositiu cruel de la moral. És per aquest motiu que Mèlich considera que és el regne on l'alteritat val per si mateixa i no en tant que element que ocupa una posició *x*, i és sempre una resposta a una demanda:

La respuesta ética es ilógica, es la que rompe la lógica. Es un don, pero no solamente un don de algo sin un *darse* en el don. Lo que en la respuesta ética se da es básicamente uno mismo. Por eso, en ética, *dar es darse*. (Mèlich, 2014: 160)

Un no pot evitar veure l'allargada ombra de l'ètica de Levinas en aquesta formulació, filòsof pel qual l'Altre és la qüestió cabdal i fonamental per a qualsevol relació ètica, basada en una responsabilitat infinita i no calculable. Dit això, mentre que «la moral es una exigència impossible de complir, salvo si se renuncia a la finitud, o, lo que es lo mismo, al nombre propio» (Mèlich, 2014: 105), l'ètica seria l'element *transgressor* que qüestionaria la metafísica pròpia de la moral, on la diferència i la condició humana finita es veurien suspeses a favor d'una exigència impossible d'assolir, entenent que això ja seria un element cruel.

Tanmateix, davant aquest nou discurs que s'està forjant, influint per l'herència —en certa mesura— frankfurtiana i,

sobretot, de Michel Foucault (especialment per la interpretació que n'ha fet Judith Butler), hi ha una pregunta que m'assetja constantment: en aquest afany per desconstruir i denunciar la crueltat del binarisme i de les polítiques identitàries, ja sigui a nivell de gènere, de sexualitat, de política i, en aquest cas, de moral, ¿no s'està incorrent en un nou relat que cosifica allò que es pretén desconstruir, el qual, endemés, sembla que demani una roca ben sòlida a la qual es pugui oposar? S'està qüestionant veritablement la lògica binària o tan sols s'hi transcorre de manera més subtil? És més: si la *transgressió* ètica és possible, ¿per quin motiu no pot ser que ocorri també en moral i deixem de quedar-nos atrapats en visions pessimistes sobre la «maldat» moral, maldant per trobar estratègies subversives —sense, és clar, caure en romanticismes idíl·lics—?

A manera de cloenda, per acabar d'arrodonir un xic més aquest interrogant, potser fóra bo recordar l'anàlisi que Michel Foucault, poc abans de morir el 1984, féu de la crítica —terme que Mèlich considera que segueix atrapat en la lògica binària, la qual cosa és molt discutible— com a procés d'inici de possibles «*dessubjectivacions*» que posen en dubte les relacions de poder que habiliten els subjectes, els quals penetren en zones de penombra que els permeten qüestionar l'hegemonia que els ha consolidat, arriscant-se a posar en joc la seva intel·ligibilitat, tot i que això mateix evidencia quelcom cabdal: la llibertat com a element polític clau.

Andrés Armengol

Universitat Autònoma de Barcelona

<http://dx.doi.org/10.5565/rev/enrahonar.421>

